

MURAKKAB MASHG'ULOTLAR JARAYONIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING PEDAGOGIK MODELINI VA O'ZINI NAMOYON QILISHNI FAOLLASHTIRISH DINAMIKASINI AMALGA OSHIRISH YO'LLARI

M.F.Uzoqov

Qarshi davlat universiteti tayinch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10628517>

Annotatsiya. Maktabgacha yosh-bu bolaning salohiyatini rivojlantirishning sezgir davri kattalar bilan muloqot qilish jarayonida, shuningdek, o'yin va tengdoshlar bilan haqiqiy munosabatlar ish davomida bolalar o'yin vaziyatlari va haqiqiy munosabatlarga jalb qilinib mehr va ma'qullashga bo'lgan ehtiyojni his qilgan holda, bu ehtiyoj va unga bog'liqlikni anglagan holda, bola harakatlari, hissiy kayfiyatni aks ettiruvchi harakatlar va ijobiy munosabatlar haqida ilmiy-nazariy masalalari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Tayanch so'zlar: Maktabgacha Psixologiya, yosh davriylashtirish, go'daklik, erta, yosh, o'rta va katta yoshdagilar.

Diagnostika va eksperimental ishlarning shakllanish bosqichi bolalarning psixologik xususiyatlarini va quyidagi pedagogik sharoitlarni hisobga olgan holda amalga oshirildi.

Maktabgacha yosh-bu bolaning salohiyatini rivojlantirishning sezgir davri. Bu yaqin kattalar bilan muloqot qilish jarayonida, shuningdek, o'yin va tengdoshlar bilan haqiqiy munosabatlar jarayonida ijtimoiy sajdani o'zlashtirish davri. Ish davomida bolalar o'yin vaziyatlari va haqiqiy munosabatlarga jalb qilinib mehr va ma'qullashga bo'lgan ehtiyojni his qilgan holda, bu ehtiyoj va unga bog'liqlikni anglagan holda, bola ekspressiv harakatlar, hissiy kayfiyatni aks ettiruvchi harakatlar va ijobiy munosabatlarni o'rnatishga tayyorlik orqali nutq aloqasini rivojlantirishda rivojlanadi. Ontogenezning ushbu davri uchun paydo bo'ladigan nazoratsiz, tabiiy, tanani, aqliy funksiyalarni va boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarning ijtimoiy usullarini o'zlashtirish istagi bolaga hayotdan quvonch hissini olib keladi. Majmuadagi ritmika, musiqa va logoritmika nutq, qo'shiq aytish va motorli o'zini namoyon qilish uchun sharoit yaratishga imkon berdi.

Maktabgacha yoshda o'z tanasini faol egallash, harakatlarni moslashtirish, tana qiyofasini shakllantirish va unga qadriyat munosabati davom etadi. Tana faoliyati, moslashtirish, harakatlar va harakatlarning uyg'unligi, umumiy vosita faoliyatidan tashqari, bolada muayyan harakatlar va harakatlarni o'zlashtirish jarayonida namoyon bo'ladi. Deyarli barcha darslar faol "harakat rejimida" o'tkazildi.

Bu davrda bola o'zlashtirilgan harakatlarni tinimsiz ko'paytirish orqali saqlab qolish zarurligini his qiladi. Ko'pincha, bola yangi, hamda allaqachon bir necha bor eshitgan va tanish materialni afzal ko'radi. Maktabgacha yoshdagi bolalik davrida uch yoshdan yetti yoshgacha insonning erta ontogenezi tendensiyasi ko'rinadi: aniq to'xtashlar bilan to'xtatilgan aqliy xususiyatlarning jadal rivojlanishi - egallangan narsalarning stereotipik ko'payish davrlari eksperimental ishimizda biz doimiy ravishda ma'lum, o'quv va mashq ishlarini birlashtirish uchun mashqlarni kiritdik.

Psixologiyada yosh davriylashtirishda go'daklik, erta, yosh, o'rta va katta yoshdagilar ajralib turadi. Ushbu tadqiqotda biz o'rta va katta yoshdagi bolalar rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oldik, eksperimental ishlar esa uchta yosh guruhida: o'rta, katta va tayyorgarlik guruhlarida olib borildi.

Bolalarning tabiiy o'zini namoyon qilishi ularning golografiyasi va sezgirligi, tabiiy jarayonlari bilan ta'minlanadi. Bu jarayonlar hali so'nmagan va atrofdagi dunyoda bolaning yo'nalishi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Bolaning o'zini namoyon qilishini faollashtirish darajasi ifoda vositalarini o'zlashtirishga, fantaziya qilish va mustaqillikni ko'rsatish qobiliyatiga bog'liq. Aynan shu fazilatlar o'zini namoyon qilishning qo'shimcha mezonlari bo'lib, diagnostika natijalarini aniqlashtirishga imkon berdi.

Ushbu shartlar maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlariga, ularning tabiiy moyilligiga va ularning yoshiga mos keladigan faoliyatini faollashtirish usullariga asoslanadi.

Dasturni amalga oshirish jarayonida biz keng qamrovli darslarni o'tkazish uchun bir nechta variantlardan foydalandik. U yoki bu sinf variantini tanlash mavzu, tarkib, vazifalar va yetakchi faoliyat turiga qarab belgilangan maqsadga bog'liq bo'ldi.

Bunday sinflarni qurish uchun asos musiqa bo'lib, musiqiy faoliyat doirasida ritmika va logoritmika "aralashgan". Bunday sinflarning taxminiy tuzilishi quyidagicha edi.

Ritmik chiniqish.

Ritmik isinish paytida turli xil musiqiy ritmik mashqlar ishlatilgan: a) diqqatni rivojlantirish uchun; b) mushaklarning ohangini tartibga solish; v) temp va ritm tuyg'usini rivojlantirish; d) harakatlarni moslashtirish; ye) nutqni harakat bilan moslashtirish.

Musiqa tinglash.

Musiqiy asarlarni tinglash idrok etishdan oldin suhbatni ayniqsa puxta tayyorlashni, idrok etish paytida diqqatni faollashtirishning maxsus usullarini, takroriy tinglash paytida vosita va nutq fonining ijro etish texnikasini sinchkovlik bilan tanlashni talab qiladi, bundan oldin mashq daqiqasi bo'lishi kerak.

Qo'shiq aytish.

Qo'shiq aytish artikulyatsiya apparati, tovush shakllanishi va nafas olishni faollashtiradigan turli mashqlar bilan birga keldi. Bunga barmoqlarning nozik harakatlarini rivojlantirish mashqlari, nutq va yuz harakatlarini rivojlantirish mashqlari kiritilgan. Vokal va xor mahorati bo'yicha ishlarga alohida e'tibor qaratildi, bu musiqa darslariga qaraganda yorokinroq va ko'ngil ochar shaklda olib borildi.

O'yin.

Biz olib boradigan har qanday o'yinlar, albatta, bolaning erkin ifodasini faollashtiradigan motorli ritmik, musiqiy-ritmik va nutq-ritmik vazifalarni o'z ichiga oladi.

Yakuniy qismi.

Darsning yakuniy qismida tasalli beruvchi mashqlar va yengillik ishlatilgan. Bolalarning nafas olish, puls va hissiy sohasini tiklash uchun faol faoliyatdan keyin muhim edi. Bunday ish o'qituvchi tomonidan ma'lum bir "ssenariy" bo'yicha tayyorlangan. Mashg'ulotlar davomida nafas olish gimnastikasi, psixohimpastika, evritmiya, o'yin sekingi va ritmoplastika usullari qo'llanilgan. Ular musiqa terapiyasida ishlatiladigan funksional musiqa ostida o'tkazildi.

Kasbning bu turi, birinchi navbatda, barcha faoliyat turlaridan teng foydalanishga qaratilgan edi. Har bir faoliyat turiga darsning bir qismi berildi. Biroq, integratsiya har bir faoliyat turida mavjud bo'lishi mumkin. Ushbu turdagi dars yetti bosqichdan iborat bo'lib, ularning ketma-ketligi darsning maqsadi va vazifalariga qarab o'zgarishi mumkin edi.

Ritmik chiniqish yoki daqiqalar (raqs, musiqa, nutq daqiqalari). Darsning ushbu bosqichi birlashtirilgan hissiy va ritmik maydonni yaratish jarayonida guruhda qulay muhit yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega edi.

Musiqa (tinglash, tasvirlash, vokalizatsiya). Bu holda tinglash asosiy narsa emas, balki faqat musiqa tasviriga tayyorgarlik lahzasi edi. Ritmik harakatlar orqali bolalar musiqiy kompozitsiyaning ohangini, ritmini va dinamikasini jismonan his qildilar. Vokalizatsiya ohangni intonatsiya qilish uchun ovoz apparatini "sozlash" ga yordam berdi.

Qo'shiq aytish (artikulyatsiya, nafas olish, tovush shakllanishi, tasvir), qo'shiq aytish jarayonida bolalar ham qo'shiqning ritmi va ohangini jismonan his qilishdi.

Nutq (vokalizatsiya, ritmizatsiya, tasvir). Ushbu bosqich shunday tashkil etilganki, bolalar nutq ritmini iloji boricha his qildilar va so'zlashuv nutqini musiqiy nutqqa yaqinlashtirdilar.

Raq (musiqa, nutq va o'yin hamrohligi). Ushbu bosqichda harakatlar yetakchi edi, ammo ular so'z va musiqa bilan birlashdilar.

O'yin (harakat, ritm, musiqa yoki/va qo'shiq, nutq). Odatda, ritmik o'yinlar birinchi sinflarda (2-3 hafta), so'ngra ritmik tarzda tashkil etilgan hikoya o'yinlari o'tkazildi.

Yakuniy qism - "Kaleydoskop". Bolalar bunday o'yinlarni o'ynashdi: o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan ramzlar bilan, bir faoliyat turidan ikkinchisiga bir zumda o'tish bilan, darsda ishlatilgan barcha materiallarni "yugurish" bilan.

Logoritmika sinflar markaziga joylashtirildi, u darsning bog'lovchi va tizimni tashkil etuvchi tarkibiy qismiga aylandi. Ushbu turdagi faoliyat logoritmika, ritmika va evritmiyaning o'zaro ta'sirini to'liq aks ettiradi:

1. Og'zaki ritmik chiniqish.
2. Vokal va ritmik chiniqish.
3. So'zlar va musiqa ritmizatsiyasi.
4. So'zlar va harakatlarning ritmizatsiyasi.
5. Og'zaki va ritmik improvizatsiya.
6. Vokal va ritmik improvizatsiya.
7. Relaksatsiya.

Ma'lumki, zamonaviy maktabgacha pedagogikada logoritmik darslarni o'tkazishning ko'plab alohida usullari mavjud. Biroq, bu usullar nazariy jihatdan yetarlicha asoslanmagan va ular maktabgacha yoshdagi bolalarning faqat ma'lum qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Qoida tariqasida, ular ma'lum yosh guruhlarining ko'nikma va malakalarini uzoq muddatli shakllantirish uchun mo'ljallanmagan.

Nutq muammolari bo'lgan bolalar musiqiy rivojlanishda sezilarli kechikishga ega. Bolalar alohida tovushlarni kuylashga dosh berolmaydilar: ularning ko'plari qo'shiq aytmaydilar, balki so'zlarni talaffuz qiladilar, so'zlari va ismlarini yaxshi eslay olmaydilar. Ular harakatlarni musiqa, qo'shiq va so'zlar bilan yetarlicha moslashtirmaydilar va ritmik naqshni ijro etish qiyin bo'ladi.

Biz bolalar bilan rivojlanish ishlarini nafaqat o'qituvchilar va nutq terapevtlari, balki musiqachilar ham birgalikda va parallel ravishda olib borishlari kerak degan xulosaga keldik. Ular ushbu guruhlarda musiqa darslarini o'qitadilar va bu ishda musiqa direktorining roli juda katta.

References:

1. Uzoqov M.F. Attraktiv munosabatlarda shaxsni rivojlanish bosqichlari. – T., 2022. – 545 b.
2. Орипова Н.Х., Мухаммадиева М.М. Проведение детских игр в качестве стратегического процесса. “Science and world international scientific journal” (№ 3 2019, Волгоград) илмий журнал 41-43 б.
3. Брецинка В. Метатеория воспитания введение в основы науки о воспитании, философию воспитания и практическую педагогику. Киев.: Издательство [Коло](#). 2006. - 367 стр.
4. Ta’lim, fan va innovatsiya Muxriddin Uzoqov “Kichik MTT yoshidagi bolalar uchun o’yinning asosiy mazmun va mohiyati” 2022- 56 bet
5. Uzoqov M.F. Attraktiv munosabatlarning o’rni va pedagogik taxlili hamda uni hozirgi bosqichda maktabgacha ta’lim tizimida qo’llash xususiyatlari SamDU ilmiy axborotnomasi <https://doi.org/10.59251/2181-1296.v2.2.2038> 2023 - 87-91 bet.
6. Корепанова М.В., Липчанская И.А. Контроль функционирования и развития ДОУ. - М.: ТЦ Сфера. 2006. 80 с.